

Перекладач у кримінальному провадженні: термінологічна невизначеність та проблеми компетентності

Ю. А. Лобода

Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: ulia-1980@bigmir.net

Paper received 16.08.18; Accepted for publication 22.08.18.

<https://doi.org/10.31174/SEND-Ph2018-182VI53-08>

Анотація. У статті досліджуються проблеми визначення терміну «перекладач» у кримінальному провадженні. Наголошується на доцільності використання терміну «судовий перекладач» та пропонується розглядати поняття «судовий перекладач» крізь критерії професійної компетентності.

Ключові слова: перекладач, судовий перекладач, кримінальне провадження, компетентність.

Згідно з ч. 1 ст. 68 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) в разі необхідності в кримінальному провадженні перекладу поясень, показань або документів сторони кримінального провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача) [1]. Ч. 2 та 3 зазначеної статті окреслюють основні права та обов'язки перекладача як учасника кримінального процесу. Проте, не дивлячись на позірну врегульованість участі перекладача в кримінальному судочинстві, відкритими залишаються чимало питань теоретико-прикладного характеру, що і зумовлює **актуальність** нашої розвідки. Зокрема, відсутність законодавчого визначення зазначеного поняття спричиняє різнотлумачення критеріїв оцінки професійної компетентності перекладача, що в свою чергу може негативно вплинути на якість перекладу і, відповідно, зашкодити встановленню істини у ході судового провадження.

Значущість виконання перекладачем посередницьких функцій у подоланні лінгвокультурної відстані між сторонами кримінальної процесуальної діяльності важко переоцінити. Ще 1974-го року в судовій практиці США з'явилося поняття «мовної присутності», суть якого полягає в тому, що підсудний не вважатиметься присутнім на слуханні, якщо він не розуміє мови, якою це слухання проводиться» [13, с.45]. погоджуємося з думкою В. Шибіко, що саме «перекладач відіграє ключову роль у мовних контактах і відносинах учасників кримінального провадження і без нього неможливе проведення слідчих та інших процесуальних дій, захисту прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, якщо хтось із них не володіє або недостатньо володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження» [2, с. 198]. Саме тому існує необхідність чітко окреслити кваліфікаційні вимоги до судового перекладача і на законодавчому рівні закріпити критерії його професійної компетентності.

В українській лінгвістиці останніх років з'явилась вагома кількість робіт у цьому напрямі: С. В. Чаус вивчає Нюрнберзький процес як вихідний пункт для становлення СД; Д. С. Кас'яненко розглядає особливості перекладу правового євролекту, специфіку роботи та вимоги до кваліфікації судового перекладача; у роботах Н. Є. Коваль розкривається структурна інтерпретація судового дискурсу; О.В. Мартинюк визначає роль фахових об'єднань у професійному становленні фахівців з іноземної мови на прикладі

досвіду США. Досить широке коло вчених-юристів пострадянського простору (О. Александров, О. Головінська, Л. Костіна) та вітчизняних фахівців (Т. Кузик, М. Ларкін, І. Шумило) присвячують свої дослідження статусу перекладача та окремим аспектам судової комунікації.

Метою статті є розгляд поняття «перекладач» («судовий перекладач») і його дефініції в законодавчих текстах; предметом аналізу є використання зазначеного терміну у кримінальному провадженні крізь призму компетентності.

Прийняття чинного КПК України у 2012 р. та поява в §5 глави 5 статті 68, яка визначила правове становище перекладача як учасника кримінального провадження, безумовно, стало позитивним кроком на шляху реформування кримінального процесуального законодавства та зміни його парадигми, але разом із тим дещо спрощений погляд на проблеми судового перекладу змушує звернути увагу на відсутність законодавчого визначення (наприклад, у КПК України) «перекладач» або «судовий перекладач» із чітким зазначенням критеріїв його компетентності. Так, Т. Кузик зазначає, що власне поняття «перекладача» як учасника кримінального провадження належним чином не розкривається в кримінально-процесуальному законодавстві України, що створює труднощі при вирішенні питань, пов'язаних із визначенням компетентності та інших вимог, що ставляться до особи, яка запрошується як перекладач [6, с. 8].

Вважаємо, що нашій державі слід скористатися прикладом інших країн, зокрема США, де існує загальнонаціональний стандарт професійної поведінки й вимог до судових перекладачів, здійснено їх розподіл на відповідні категорії, окремими штатами (зокрема, Каліфорнією, Нью-Джерсі, Нью-Йорком та Нью-Мексико) розроблено власні іспити з переліками вимог до судових перекладачів [13, с. 51]. Європейський союз також висуває чітко окреслені вимоги до рівня компетентності судового перекладача, про що свідчать відповідні нормативно-правові акти: зокрема, згідно з 8-м параграфом статті 2-ої («Право на переклад») постанови, прийнятої Європарламентом і Радою Європи «усний переклад має бути виконано на рівні, достатньому для забезпечення прозорості процесу. Зокрема перекладач має гарантувати поінформованість підозрюваної чи обвинувачуваної особи про обставини справи і про можливість скористатися правом на захист» [15, с. 285]. Про те ж саме йдеться і

в 9-му параграфі статті 3 стосовно письмового перекладу. У статті 5 наголошено на важливості якісного перекладу, а державам-членам ЄС висувають вимогу «вжити конкретних заходів, щоб усний і письмовий переклад відповідав критеріям статей 2(8) і 3(9)» [15, ст. 286].

Слід зазначити, що певні зрушення наразі відбуваються і в Україні, А. Туманяц та О. Шило, акумулюючи положення різних частин ст. 68 КПК України, на доктринальному рівні спробували визначити перекладача як незацікавлену в результаті кримінального провадження дієздатну особу, компетентну в здійсненні перекладу з однієї мови на іншу, яка залучається до участі в кримінальному провадженні в разі необхідності здійснення перекладу пояснень, показань або документів [9, с. 159].

Виходячи з положень ст. 29, 68, 122, ч. 3 ст. 224 КПК України виникає припущення, а чи не буде доцільним, задля конкретизації правового статусу перекладача в кримінальному судочинстві, який, на думку О. Мархевки, слід розглядати з двох точок зору: з одного боку, він позиціонується як самостійний суб'єкт процесуальних правовідносин, що володіє законодавчо встановленою правосуб'єктністю; з іншого – розглядається також як суб'єкт професійної діяльності, правила і порядок здійснення якої не залежать від характеру і специфіки завдань та змісту проведення слідчих та судових процедур у кримінальному провадженні [7, с. 8], мети залучення перекладача вживати термін «судовий перекладач». Саме цей термін є усталеним у криміналістичній науці [10, с. 585] і його «запозичення» підкреслить саме статус перекладача як суб'єкта специфічної сфери суспільних відносин, (кримінальних процесуальних) та зумовить необхідність законодавчого визначення.

Одним з основних положень кримінального процесуального законодавства, що припускає існування такої фігури, як судовий перекладач, є наявність відповідної компетентності, адже, згідно з ч. 4 ст. 68 КПК України, перед початком процесуальної дії сторона кримінального провадження, яка залучила перекладача, чи слідчий суддя або суд пересвідчуються в особі й компетентності перекладача, з'ясовують його стосунки з підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим, свідком і роз'яснюють його права і обов'язки [1].

У науковій літературі існує безліч визначень компетентності, але найбільш універсальним, на нашу думку, є визначення, запропоноване І. Сною, що компетентність – поняття (або явище) динамічне, оскільки компетентнісні ознаки людини постійно змінюються; наприклад, може змінитися освіта або особа може отримати вищий рівень кваліфікації, можуть змінитися вимоги до професійних вмінь та навичок, можуть змінитися суспільні цінності тощо [11, с. 30]. В свою чергу, мультидисциплінарний термін «компетентність» у нашій розвідці розуміємо як сукупність фахових компетенцій: доведена здатність успішно виконувати професійні завдання реалізуючи на практиці набуті навички й знання.

Без окреслення чітких критеріїв компетентності не можливо зрозуміти, хто саме може здійснювати судовий переклад, а відповідно не можливо дати визначення поняття «судовий перекладач». На жаль, законодавець не визначив, яким саме вимогам повинен

відповідати зазначений учасник процесу. М. Ларкін та В. Сабадаш вважають, що критеріями, які визначають компетентність перекладача, є:

- 1) наявність вищої освіти за фахом «Перекладач»;
- 2) наявність стажу роботи з мовного перекладу (бажано не менше 3-х років);
- 3) проживання або проходження стажування на території іноземної держави, з мови якої необхідний переклад;
- 4) знання історичних, культурних і соціальних особливостей носіїв мови, з якої або на яку необхідно зробити переклад;
- 5) наявність наукового ступеня кандидата або доктора філологічних наук [12, с. 82].

Повністю погоджуємося із позицією науковців, адже вказані вимоги є вельми високими та відповідають західним професійним стандартам. Водночас автори припускають, що «лише у виняткових випадках, коли немає можливості залучення як перекладача кваліфікованого спеціаліста, можливо залучити до участі інших осіб, які вільно володіють мовою, з якої або на яку необхідно зробити переклад» [12, с. 82].

Іншою вітчизняною дослідницею О. Мархевкою виділено такі ознаки, яким повинен відповідати перекладач у кримінальному провадженні: 1) вільне володіння мовою, знання якої необхідне для перекладу; 2) підтвердження «фаховості» перекладача, тобто дипломом чи іншим установленим законом документом володіння певною мовою; 3) залучення особи як перекладача слідчим, прокурором або суддею; 4) незацікавленість у результатах кримінального провадження; 5) несумісність функції перекладу з іншими функціями в кримінальному провадженні [7, с. 9].

Дещо іншим є погляд Т. Кузика, який висуває лише дві вимоги для перекладача в кримінальному провадженні, зокрема:

- 1) як перекладач (сурдоперекладач) до кримінального провадження може бути залучена особа, яка сертифікована Міністерством юстиції України як судовий перекладач із конкретної мови, що є підтвердженням його компетентності;

- 2) перекладачем може бути особа, яка не зацікавлена в результатах справи та досягла повноліття [6, с. 9].

У роботах російської вченої О. Головінською обґрунтовано необхідність законодавчого закріплення вимоги досягнення особою, яка залучається до участі в кримінальному судочинстві як перекладач 18-річного, а у виняткових випадках 16-річного віку [5, с. 16]. Вважаємо ці вікові показники дещо заниженими, адже особи зазначеного віку навряд чи мають необхідний фаховий рівень для здійснення вузькогалузевого перекладу підвищеної складності. Крім того, у проаналізованих роботах не було узято до уваги вкрай важливу ознаку – дієздатність особи, яка буде здійснювати переклад у суді.

Висновки. Таким чином, беручи за основу точку зору Т. Кузика, вважаємо, що критеріями компетентності судового перекладача мають бути:

- 1) наявність повної дієздатності особи судового перекладача;
- 2) його сертифікація (зокрема, Т. Кузиком доводиться необхідність участі в кримінальному судочинстві лише тих перекладачів, які сертифіковані Мініс-

терством юстиції України та включені до Реєстру судових перекладачів. Пропонується прийняття спеціального закону, в якому слід закріпити вимоги, які ставляться до судових перекладачів та процедуру складання кваліфікаційних іспитів для їх сертифікації) [6, с. 8];

3). незацікавленість у результатах кримінального провадження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [Текст]: офіц. текст станом на 12. 04 2018 р. [Е. ресурс].–Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page3>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / [Гончаренко В.Г., Нор В.Т., Шумило М.Є. та ін.]; за загальною редакцією професорів В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К.: Юстініан, 2012. – 1224 с.
3. Александров А.С. Язык уголовного судопроизводства: автореф. дис. на соискание учен. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность»/А.С. Александров.–Нижний Новгород, 2003.–56 с.
4. Воевода Е.В. Контактные языки как лингвокультурная доминанта на постсоветском пространстве / Е.В. Воевода // Вестник МГИМО-Университета.–2012.–№6.–С.172-175.
5. Головинская Е.П. Процессуально-правовые основы деятельности переводчика по обеспечению принципа языка уголовного судопроизводства: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.09 «Уголовный процесс, криминалистика и судебная экспертиза; оперативно-розыскная деятельность» / Е.П. Головинская. – Воронеж, 2006. – 23 с.
6. Кузык Т.М. Теоретико-правові та процесуальні аспекти участі перекладача у кримінальному провадженні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / Т.М. Кузык. – Одеса, 2014. – 20 с.
7. Мархевка О.В. Участь перекладача під час провадження досудового розслідування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец.12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність» / О.В. Мархевка. – Ірпін, 2015. – 19 с.
8. Шумило І. Особливості перекладу юридичних текстів / І. Шумило, Т. Сніца // Філологічний дискурс. – 2016. – Випуск 4. – С. 266-272.
9. Кримінальний процес: підручник / [Грошевий Ю.М., Тацій В.Я., Пшонка В.П. та ін.]; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. – Х.: Право, 2013. – 824 с.
10. Велика українська юридична енциклопедія: у 20 т. Т.20: Криміналістика, судова експертиза, юридична психологія / редкол.: В.Ю. Шепітько (голова), В.А. Журавель, В.О. Коновалова та ін. – 2018. – 952 с.
11. Єна І.В. Компетенція і компетентність прокурора: співвідношення понять / І.В. Єна // Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки: матеріали круглого столу 20 листопада 2013 р. / за ред. В.М. Огаренка та ін. – Запоріжжя: КПУ, 2013. – С. 27-30.
12. Ларкін М.О. Особливості розслідування злочинів проти особи, що вчиняються на ґрунті расової, національної чи релігійної ворожнечі: монографія / М.О. Ларкін, В.П. Сабдаш. – Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2012. – 220 с.
13. Mikkelson H. The Court Interpreter as Guarantor of Defendant Rights [Е. ресурс] — Режим доступу: <https://acebo.myshopify.com/pages/the-court-interpreter-as-guarantor-of-defendant-rights>
14. Standards for Performance and Professional Responsibility for Contract Court Interpreters in the Federal Courts [Е. ресурс] — Режим доступу:http://www.uscourts.gov/sites/default/files/standards_for_performance.pdf
15. EUR-Lex. Access to European Union law [Е. ресурс] — Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/content/welcome/about.html>

REFERENCES

1. The Code of Criminal Procedure of Ukraine [the official text as of 04/12/18]. — E. source. — Access mode: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page3>.
2. Academic and Practical Commentary to the Code of Criminal Procedure of Ukraine / Under the general editorship of professors V. G. Honcharenko, V.T. Nor, M. Ye. Shumylo.: Kyiv, Justinian, – 1224 p.
3. A.S.Alexandrov Language of Criminal Proceedings: a J.S.D. thesis abstract / Nizhniy Novgorod, 2003, –56 p.
4. E.V. Voevoda Contact Languages as Linguistic and Cultural Dominant in Post-Soviet Area: Bulletin of the Moscow State Institute of International Relations. – 2012. – # 6.–P.172-175.
5. E.P. Golovinskaya Procedural and Legal Background of Interpreter’s Activity in Securing Criminal Proceedings Language Principle: J.S. PhD thesis– Voronezh, 2006. – 23 p.
6. T. M. Kuzyk Theoretical and Practical Aspects of Interpreter’s Participation in Criminal Procedure: a PhD in J.S. thesis abstract – Odesa, 2014. – 20 p.
7. O.V. Marhevka Interpreter’s Participation in the Pre-trial Investigation: a PhD in J.S. thesis abstract– Irpin, 2015.–19 c.
8. I. Shumylo Specifics of Rendering legal Texts/ I.Shumylo, T. Snitsa: Philological Discourse. – 2016. –Issue #4.–P.266-272.
9. Criminal Procedure: [A Textbook] / Under the general editorship of V.Ya. Tatziy and V.P. Pshonka. – Kharkiv.: Pravo, 2013. – 824 p.
10. Ukrainian Legal Encyclopedia in 20 Volumes. V.20 / Criminology, Forensic examination and juridical psychology/ Editorial Board: Yu.V. Shepitko (Chief Editor), V.A. Zhuravel’, V.O. Konovalova: Kharkiv, 2018. – 952 p.
11. I.V. Yena // Procecutor’s Expertise and Compenence: correlation of notions / Proceeding of the roundtable discussion of the new Code of Criminal Procedure of Ukraine November 20, 2013 p. / edited by V.M. Ogarenko – Zaporizhzhya. – KPU, 2013. – P. 27-30.
12. M.O. Larkin Specifics of investigating personal crimes motivated by racial, national or religious hatred / A monograph / M.O. Larkin, V.P. Sabadash. – Zaporizhzhya, 2012. – 220 p.

The interpreter in criminal proceedings: terminological ambiguity and professional competence issues

Yu. A. Loboda

Abstract. The article defines the notion of “interpreter” in criminal proceedings and substantiates the need of using the term “court interpreter”. The notion “court interpreter” is considered from the viewpoint of professional competence criteria.

Keywords: *interpreter, court interpreter, criminal proceedings, competence.*